

ОСНОВНІ ВИДИ КОНТРОЛЮ ПІД ЧАС НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНИМ МОВАМ У ЗВО

THE MAIN TYPES OF CONTROL WHEN TEACHING FOREIGN LANGUAGES IN ZVO

У статті розглядаються різні форми та методи контролю рівня знань студентів ЗВО на заняттях з іноземної мови. Автор дійшов висновку, що систематичний контроль знань і вмінь студентів – одна з основних умов, від якої залежить підвищення якості навчання. Завдання викладача полягає у тому, щоб у процесі перевірки та оцінки знань виявити справжній стан знань, умінь і навиків і тим самим допомогти студентам раціонально організувати навчальну роботу у подальшому. Зроблено висновок про те, що раціональне поєднання різних форм контролю знань студентів у процесі вивчення іноземних мов дає змогу викладачеві продуктивно реалізувати не тільки контролюючу, а й навчальну функцію вищої освіти. При цьому основним чинником мотивації викладача має стати з'ясування того, на якому рівні знаходиться студент, а не відсутність необхідного обсягу знань у студента. Зрештою, важливим показником освітньої ефективності видів і форм контролю навчання у сфері освіти й науки є якість підготовки кадрів вищої кваліфікації. Контроль допомагає нам удосконалювати процес навчання і створювати сприятливі умови для коригування і поліпшення практичного володіння іноземною мовою, виявляти ступінь володіння різними вміннями і навичками, індивідуальні проблеми і можливі труднощі в засвоєнні лексичного і граматичного матеріалу. Правильна організація контролю сприяє мотивації діяльності студентів. Його різноманітні форми дають змогу встановлювати зворотний зв'язок і контролювати хід засвоєння студентами навчального матеріалу, обґрунтовано оцінювати їхні успіхи, здійснювати індивідуальний підхід, вибрати оптимальний шлях досягнення поставленої мети й удосконалювати процес навчання. Отже, контроль рівня засвоєння й якості знань, здобутих студентами в процесі вивчення іноземних мов, а також їх розвиток та готовність до застосування цих знань на практиці демонструють співвідношення між тим, що студент знає з програмових дисциплін, і тим, що він може знати із цих же дисциплін на певному етапі навчання. На нашу думку, це визначення характеризує важливість контролю знань, суть якого, однак, набагато глибша і функціонально значуща.

Ключові слова: метод контролю, вид контролю, форма контролю, іноземна мова, контроль якості знань і вмінь.

The article deals with various forms and methods of controlling the level of knowledge of students of higher education institutions in foreign language classes. The author came to the conclusion that systematic control of students' knowledge and skills is one of the main conditions for improving the quality of education. The task of the teacher is to identify the true state of knowledge, skills and abilities in the process of testing and evaluating knowledge and thereby help students to organize their educational work in a rational way in the future. The author concluded that a rational combination of various forms of control of students' knowledge in the process of learning foreign languages allows the teacher to effectively implement not only the controlling, but also the teaching function of higher education. At the same time, the main factor of motivation of the teacher should be finding out what level the student is at, and not the lack of the necessary amount of knowledge from the student. Finally, an important indicator of the educational effectiveness of types and forms of training control in the field of education and science is the quality of training of highly qualified personnel. Control helps us improve the learning process and create favorable conditions for correction and improvement of practical foreign language proficiency, identify the degree of proficiency in various skills, individual problems and possible difficulties in mastering lexical and grammatical material. Proper organization of control contributes to the motivation of students' activities. Its various forms allow us to establish feedback and monitor the progress of students' learning of educational material, reasonably assess their progress, implement an individual approach, choose the best way to achieve the goal and improve the learning process. Therefore, monitoring the level of assimilation and quality of knowledge obtained by students in the process of learning foreign languages, as well as their development and readiness to apply this knowledge in practice, demonstrates the relationship between what the student knows from the program disciplines, and what he can know from these same disciplines at a certain stage of training. In our opinion, this definition characterizes the importance of knowledge control, the essence of which, however, is much deeper and functionally significant.

Key words: control method, type of control, form of control, foreign language, quality control of knowledge and skills.

УДК 378.14
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2020/23-2.9>

Смовженко Л.Г.,
канд. пед. наук,
доцент кафедри методики викладання української та іноземних мов і літератур Інституту філології
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Постановка проблеми в загальному вигляді.

Однією з проблем, що постійно виникають у процесі вищої освіти, є проблема контролю якості знань і вмінь студентів. Сьогодні цілком очевидно, що найбільшій модернізації навчального процесу піддано дисципліни з вивчення іноземних мов, які залишаються в рамках традиційної системи оцінювання.

Контроль знань студентів на заняттях іноземної мови забезпечує мотивацію їхньої діяльності, а отже, й ефективність навчання.

Сьогодні є значний досвід у розробленні підходів до оцінки навчальних досягнень, створено систему вимірників досягнення і систему вимог до рівня підготовки майбутніх фахівців. Із розмаїття всіх засобів перевірки та оцінки, зібраних у процесі викла-

дання, відбираються ті завдання, які відповідають обов'язковому мінімуму змісту освіти та вимогам до планованого рівня підготовки студентів.

Під час навчання іноземним мовам контроль знань студентів має різні цілі і носить навчальний характер. Для студента контроль виступає як стимул у навчальній діяльності, для викладача – як спосіб управління цією діяльністю. Важливу роль має особистість самого викладача, який є не тільки трансформатором, а й носієм іншомовного освітнього простору. Особисті якості викладача проявляються й оцінюються, перш за все, з позиції його ставлення до студента. Використання комунікативного підходу до навчання зближує нас зі студентами, перетворюючи на рівноправних партнерів по педагогічному спілкуванню.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

У галузі вивчення різних методів контролю знань досягнуто значних результатів. Аналіз спеціальної літератури засвідчує, що в методиці навчання іноземних мов робилося багато спроб щодо вирішення проблеми організації контролю й оцінки знань студентів з іноземної мови. Як у вітчизняних, так і в зарубіжних наукових джерелах простежується підвищений інтерес до з'ясування сутності функцій контролю та шляхів її реалізації в навчальному процесі ЗВО. Так, серед українських дослідників, які вивчають та аналізують форми контролю, можна виділити праці, авторами яких є: Н. Анкудінова, М. Архангельський, Н. Дайрі, М. Калинчук, Г. Кузьмін, Д. Лордкіпанідзе, Т. Панфілова, Є. Перовський, М. Покровська, М. Поха, В. Уметський та ін.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Актуальним залишається питання контролю під час навчання іноземним мовам у ЗВО.

Мета статті – розглянути основні види контролю під час навчання іноземним мовам у ЗВО.

Виклад основного матеріалу. Контроль – невід'ємний складник процесу навчання. Головною його метою разом із визначенням та оцінюванням рівня сформованості навичок і вмінь є управління навчанням [16]. Контроль не лише дає можливість перевірити набуті знання, вміння і навички, а й стимулює до поліпшення отриманого рівня володіння іноземною мовою. Тому роль контролю, як констатує Т. Кладкова, є «...незаперечно суттєвою як для студента, який одержує об'єктивні дані своїх досягнень у певному виді мовленнєвої діяльності, так і для викладача, який на основі отриманих у процесі контролю результатів успішності студентів дізнається про ефективність чи стратегічну невідповідність використаних ним методів і прийомів у процесі навчання» [6].

Важливим складником навчальної діяльності є її контроль. Аналіз наукової літератури дав змогу встановити, що серед дослідників немає загально-

прийнятого трактування терміна «контроль». Так, у роботі Л. Одерій контроль визначається як важливий компонент системи навчального процесу, що провадиться у різних формах для визначення рівня знань, навичок та вмінь, отриманих студентами в процесі навчання [10]. Л. Русакова зазначає, що контроль у педагогічному процесі у вищих навчальних закладах потрібно розглядати як засіб педагогічного керівництва навчально-пізнавальною діяльністю студентів, за якого здійснюється регулярне поетапне оцінювання й корекція підготовки спеціаліста як щодо засвоєння знань, умінь і навичок, так і виховання студентів [14]. Як зазначає Л. Романишина, контроль – це діяльність, спрямована на виявлення рівнів навченості з метою приведення одержаних результатів до професійного рівня. Рівні навченості – це етапи послідовного підвищення якості фахової підготовки у процесі вивчення дисциплін. Окрім того, контроль знань сприяє розвитку психічних процесів особистості: пам'яті, мислення, пізнавальної активності, мови, мовленнєвого спілкування, навичок систематичної самостійної праці [13].

Інтегруючи різні означення контролю, слідом за В. Мацюк можна стверджувати, що контроль – це важливий складник процесу навчання, який позитивно впливає на засвоєння навчального матеріалу, сприяє поліпшенню організації навчальних занять, самостійної роботи, підвищує відповідальність студентів і викладачів за рівень знань, дає можливість оцінити особистісні якості студентів [8].

У ході навчання іноземним мовам піддаються контролю, різному за своїми видами і формами: усному і письмовому, домашньому й аудиторному, індивідуальному, груповому, фронтальному; творчому, репродуктивному, дослідницькому за своєю суттю; контролю знань на перспективу тощо.

Отже, до об'єктів контролю належать аудіювання, читання, говоріння, мовленнєвий матеріал (лексичний, граматичний). При цьому важливо, щоб об'єкти контролю були ідентичні об'єктам засвоєння в кожен даний момент навчання.

Із різноманіття форм контролю знань студентів ми виділяємо такі:

- контроль-коригувальну перевірку. Вона виявляє ступінь оволодіння окремими студентами новим матеріалом із метою поліпшення їхніх знань, удосконалює методику коригування;
- контроль-попереджувальну перевірку. Вона допомагає викладачеві звернути увагу студентів на те, який матеріал, які навички та вміння підлягають перевірці, на їх готовність до перевірки, на їх рівень володіння матеріалом;
- контроль-стимулюючу перевірку. Вона готує студентів до контрольної роботи, до перевірки володіння конкретним пройденим матеріалом;
- контроль-узагальнюючу перевірку. Вона виявляє ступінь володіння навичками і вміннями

по частині курсу навчання (кінець теми, семестру, розділ граматики) і має узагальнюючий комплексний характер.

До прийомів контролю висуваються відповідні вимоги, які ми намагаємося дотримуватися в системі контролю:

- регулярність проведення контролю і спостереження за успішністю студентів протягом року викликає необхідність систематичної роботи над мовою;

- усебічність проведення контролю являє собою контроль усіх видів мовленнєвої діяльності;

- диференційований підхід полягає в обліку труднощів засвоєння і оволодіння матеріалом для даної категорії студентів або окремого студента, вибір методики і форми контролю, адекватних їхнім можливостям;

- об'єктивність контролю – наявність установлених і відомих студентам критеріїв оцінки, суворе дотримання цих критеріїв, мінімум суб'єктивізму в думці про студентів, необхідне заохочення успіху, зміцнення віри у власні сили;

- дотримання виховного впливу. Оцінка в балах є засобом виховання студентів і впливає на мотиваційно-спонукальні чинники їхньої навчальної діяльності. Формування навичок і вмінь відбувається успішно за умови, якщо студент знає, чи правильно він здійснює дії.

Освітньо-ефективними на практиці зарекомендували себе тестові завдання. Найбільшої продуктивності вони досягають у поєднанні з традиційними формами перевірки знань на різних етапах навчання для виконання не тільки контролюючої, а й навчальної функції. Під час складання тестових завдань потрібно дотримуватися таких критеріїв, позначених у сучасній дидактиці [3; 4]:

- відповідність завдань змісту і цілям навчання;

- чіткість і стислість формулювань тестових завдань, однозначність їх тлумачення;

- спрямованість тестів на з'ясування суті конкретної проблеми або питання;

- різноманітність завдань, включених у тест (на вибір, творчі, на відповідність та ін.).

В освітньому процесі також використовуються й інші види педагогічного контролю, класифіковані вченими-педагогами Т. Ільїною [5], М. Буланової-Топоркової [12]:

- попередній (зустрічний), що проводиться шляхом написання творчої роботи або твору, есе, а також тестування;

- поточний, пов'язаний із процесом засвоєння знань. Він проводиться на семінарських, практичних заняттях у формі актуалізації засвоєного матеріалу, теоретичних диктантів та ін.;

- рубіжний, що підводить підсумок вивченню декількох тем і здійснює оцінку здатності студента до встановлення структурно-логічних залежностей

досліджуваного об'єкта. Серед рубіжного контролю – інтерпретація літературознавчого, культурологічного матеріалу, обґрунтування моделі розгляду будь-якого художнього твору;

- підсумковий (вихідний), що підводить підсумок вивченню іноземних мов.

Об'єктами контролю над поточною навчальною діяльністю студента на заняттях з іноземної мови є: розуміння прочитаного, відповідь на запитання з раніше вивченого матеріалу, перевірка лексико-граматичного матеріалу, монологічне та діалогічне мовлення за тематикою професійного спрямування, підготовка презентацій і проєктів, виконання письмового домашнього завдання, робота та активність на аудиторних заняттях. Система контролю над навчальною діяльністю студентів здійснюється за схемою: контроль поточної діяльності студента, підсумковий контроль, виконання індивідуального науково-дослідного завдання (ІНДЗ), самостійна робота, диференційований залік, екзамен. Методи контролю охоплюють усне опитування (індивідуальне, фронтальне, комбіноване), письмове опитування, практичну перевірку (рольові ігри, презентації), стандартизований контроль (тестування – бланкове або комп'ютерне), рейтинговий контроль знань. Під час вивчення іноземної мови за професійним спрямуванням застосовуються такі види контролю: поточний, рубіжний, підсумковий.

Важливим також є контроль рівня сформованості писемного мовлення. Від об'єктивного вимірювання та надійної оцінки якості володіння студентами вміннями писемного мовлення залежать успішність навчального процесу з іноземної мови та ефективність управління ним. Творче завдання, або ІНДЗ, допомагає більш об'єктивно визначити межі знань студентів, сприяє виявленню прогалин у засвоєнні навчального матеріалу, формує креативні здібності. Здебільшого студенти виконують ІНДЗ у формі виготовлення презентацій. Мета такого завдання – закріпити знання основних лексичних одиниць та граматичних конструкцій, вивчених упродовж практичних занять, і продемонструвати вміння самостійно робити доповнення та висновки з певної теми, що характеризує не лише репродуктивні знання студента, а й уміння креативно застосовувати їх у різних ситуаціях.

Більшість форм поточного оцінювання спрямовані на детальну перевірку окремих параметрів мови або мовленнєвих умінь. Модульне оцінювання проводиться на основі поточного оцінювання й визначає єдиний модульний бал [11].

Нині все частіше для позначення постійного контролю над будь-яким процесом, що має на меті виявлення відповідності його бажаному результату або початковим прогнозам, використовують термін «моніторинг» [15]. Моніторинг пов'язаний із тривалою оцінкою реалізації планів та завдань

і головним його завданням є зменшення різниці між запланованим та досягнутим. Основний зміст моніторингу – отримання комплексної інформації про стан системи з метою прийняття управлінських рішень щодо переведення її на якісно новий рівень [15]. Його основне призначення – надання надійної, оперативної та ґрунтовної інформації щодо досягнутого стану, зокрема освітньої галузі, а також виявлення сутності та причин виникнення проблем у цій сфері, ступеня впливу зовнішніх чинників на перебіг процесів, ефективності прийняття управлінських рішень і просування освітніх реформ [1].

Моніторинг неможливо розглядати ізольовано від оцінювання, яке опинилося у центрі уваги саме завдяки його системам і передбачає застосування зібраних моніторингових даних для формування оцінкового судження про процеси й результати в системі освіти [9]. Оскільки моніторинг передбачає систематичне збирання, обробку, зберігання й поширення інформації про стан освіти, то М. Варбан [2] припускає, що моніторинг проводиться на регулярній основі, а оцінювання – за потребою.

У зарубіжній педагогіці виокремлюють classroom assessment – оцінювання процесу навчання в конкретній студентській групі, встановлення та підтримання зворотного зв'язку з метою поліпшення навчального процесу. Дослідженню значення зворотного зв'язку в навчальному процесі присвячено багато праць, у центрі уваги яких – питання критичного оцінювання навчання, його вплив на світогляд, знання студентів. Термін classroom assessment відрізняється від поняття classroom evaluation, мета якого – оцінювання знань студентів у балах [17]. Ще одним поширеним терміном є formative assessment, який розуміють як інтерактивне оцінювання росту знань учнів, що дає змогу вчителям визначити їхні потреби та відповідним чином адаптувати процес навчання [7].

Цілком закономірно, що в зарубіжній вищій школі значна увага приділяється аналізу якості навчальних досягнень студентів. Загалом же слід зазначити, що у процесі моніторингу студентської успішності використовуються різні види контролю: поточний контроль (continuous assessment) – здійснюється впродовж навчального року, може повністю виключати підсумкову оцінку, а оцінювання рівня засвоєння вивченого матеріалу відбувається на основі результатів виконання індивідуальних тестів і завдань упродовж вивчення курсу. Такий вид контролю пов'язаний з управлінням процесом навчання й виконує одночасно облікову функцію та функцію зворотного зв'язку; періодичний контроль (end of unit assessment) – полягає в оцінці знань і вмінь студентів за певний період із метою виявлення рівня успішності оволодіння системою знань і вмінь з певної теми; підсумковий контроль (final assessment) – визначає кінцеві результати навчання, фіксує рівень навченості [18].

На нашу думку потрібно робити акцент на так званому «диференційованому контролі» [5] і його діяльничому характері, коли перевіряється не тільки рівень засвоєння знань, а й хід і результати дій на їх основі, рівень сформованості пізнавальної, а потім професійної діяльності у цілому. Ми намагаємося розсунути традиційні рамки контролю знань і вмінь студентів, запропонувавши деякі форми в межах вивчення іноземних мов. Вони найбільшою мірою відповідають потребам формування фахівців високого класу, оскільки переносять аспект навчання на професійну підготовку студента.

Відповідно до характеру діяльності студентів ми розрізняємо репродуктивні, аналітичні та творчі форми контролю. До репродуктивних форм ми відносимо усне і письмове опитування, письмові відповіді на питання й завдання, відповіді по білетах, актуалізацію засвоєного, тести і тестові завдання. Ці форми (крім тестів) досить традиційні і позитивно зарекомендували себе у вузівській методиці.

Аналітичні форми контролю знань і вмінь припускають докладний аналіз запропонованої викладачем педагогічної ситуації, відеореєстрації занять за розробленою схемою.

Висновки. Таким чином, раціональне поєднання різних форм контролю знань студентів у процесі вивчення іноземних мов дає змогу викладачеві продуктивно реалізувати не тільки контролюючу, а й навчальну функцію вищої освіти. При цьому основним чинником мотивації викладача має стати з'ясування того, на якому рівні знаходиться студент, а не відсутність необхідного обсягу знань у студента. Зрештою, важливим показником освітньої ефективності видів і форм контролю навчання у сфері освіти й науки є якість підготовки кадрів вищої кваліфікації. Контроль допомагає нам удосконалювати процес навчання і створювати сприятливі умови для коригування і поліпшення практичного володіння іноземною мовою, виявляти ступінь володіння різними вміннями та навичками, індивідуальні проблеми й можливі труднощі в засвоєнні лексичного і граматичного матеріалу. Правильна організація контролю сприяє мотивації діяльності студентів. Його різноманітні форми дають змогу встановлювати зворотний зв'язок і контролювати хід засвоєння студентами навчального матеріалу, обґрунтовано оцінювати їхні успіхи, здійснювати індивідуальний підхід, вибирати оптимальний шлях досягнення поставленої мети і вдосконалювати процес навчання.

Отже, контроль рівня засвоєння й якості знань, здобутих студентами в процесі вивчення іноземних мов, а також їх розвиток та готовність до застосування цих знань на практиці й демонструє співвідношення між тим, що студент знає

з програмових дисциплін, і тим, що він може знати із цих же дисциплін на певному етапі навчання. На нашу думку, це визначення характеризує важливість контролю знань, суть якого, однак, набагато глибша і функціонально значуща.

Перспектива подальших досліджень полягає у більш ретельному аналізі методів контролю під час навчання іноземним мовам у ЗВО.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Біла книга національної освіти України / за ред. В.Г. Кременя. Київ, 2009. 376 с.
2. Варбан М. Моніторинг і оцінка: особливості застосування у програмі «INTEL» навчання для майбутнього. *Післядипломна освіта в Україні*. 2005. № 2. С. 33–40.
3. Демидова М.В. Тестовые задания: что и как мы проверяем. *Народное образование*. 2007. № 2. С. 194–203.
4. Дєрина В.И. Тест как одно из средств контроля обученности иностранному языку : методические рекомендации. URL : <https://infourok.ru/test-kak-odno-iz-sredstv-kontrolya-obuchennosti-inostrannomu-yaziku-1125749.html>.
5. Ильина Т.А. Педагогика. Курс лекций : учебное пособие. Москва : Просвещение, 1984. 494 с.
6. Кладкова Т.А. Контроль і оцінювання у процесі формування іншомовної комунікативної компетентності студентів немовних спеціальностей. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія «Педагогічні науки. Фізичне виховання та спорт»*. 2013. Вип. 112(2). С. 141–145.
7. Локшина О. Інновації в оцінюванні навчальних досягнень учнів у шкільній освіті країн Європейського Союзу. *Порівняльно-педагогічні студії*. 2009. № 2. С. 107–113.
8. Мацюк В.В. Контроль результатів навчальних досягнень студентів: історія, теорія, практика. URL : <http://vuzlib.com/content/view/382/84>.
9. Моніторинг стандартів освіти / за ред. А. Тайджмана, Т.Н. Послтвейта. Львів : Літопис, 2003. 328 с.
10. Одерий Л.П. Основы системы контроля качества обучения. Київ : ІСДО, 1995. 131 с.
11. Олендр Т.М. Деякі проблеми використання інноваційних технологій контролю й оцінювання знань студентів на заняттях з іноземної мови за професійним спрямуванням. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2015. № 4(48). С. 355–364.
12. Педагогика и психология высшей школы : учебное пособие / отв. ред. М.В. Буланова-Топорова. Ростов-на-Дону : Феникс, 2002. 544 с.
13. Романишина Л.М. Система поэтапного контроля навчальної діяльності студентів за модульно-рейтинговою технологією навчання з дисциплін природничого циклу : дис. ... доктора пед. наук : 13.00.04. Київ, 1997. 417 с.
14. Русакова Л.М. Пути повышения эффективности контроля учебно-познавательной деятельности студентов : автореф. дис. ... канд. пед. наук. Київ, 1989. 16 с.
15. Словник іншомовних слів / уклад. С.М. Морозов, Л.М. Шкаралута. Київ : Наукова думка, 2000. 680 с.
16. Турчин А.І. Система контролю й оцінювання навчальних досягнень студентів у ВНЗ Німеччини. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія «Педагогіка»*. 2010. № 1. С. 182–188.
17. Філіппова Л.В. Використання методик САТ у викладанні англійської мови. *Наукові записки*. Вип. 10. Ч. І. С. 48–51.
18. Miller A.H. Student assessment in higher education: a handbook for assessing performance. Routledge, 1998. 282 p.